

УДК 327 (470+571: 477.75) «199»

Олег Костюк

**ВІЗІЯ РОСІЙСЬКОГО ПОЛІТИКУМУ НА СТАТУС КРИМУ
В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1990-Х РР.**

У статті розглядається ставлення російського політикуму до приналежності півострова Крим Україні. Обговорюються питання, що стосуються як дискусії навколо статусу Криму серед політичних сил РФ, так і впливу цього питання на стан українсько-російських відносин. Робляться висновки про те, що проблема статусу Криму була одним із пріоритетних напрямів зовнішньої політики РФ, а також одним із дестабілізуючих елементів у середині російського політикуму.

Ключові слова: Крим, Росія, російський політикум, статус, зовнішня політика.

Анексія Криму Росією у 2014 р. без сумніву увійде до історії як одна із найбільш резонансних спроб зруйнувати міжнародну систему відносин, яка була сформована після Другої світової війни. Односторонні дії самопроголошеного кримського парламенту наприкінці лютого – початку березня 2014 р., які суперечили Конституції України, не знайшли підтримки та викликали осуд у міжнародного співтовариства. Після підбиття підсумків так званого «референдуму» самопроголошена влада Криму звернулася до президента Росії Володимира Путіна із проханням включити Крим до складу Росії, як суб'єкт федерації. 18 березня під час урочистої церемонії президент Росії разом з представниками кримської «влади» підписали договір про приєднання Республіки Крим до складу Російської Федерації. Вже 21 березня Рада Федерації Росії ратифікувала договір про входження Криму до складу РФ.

Кримський сепаратизм та проросійські рухи, якими скористалися у Москві, не були якимось спонтанним явищем. Витоки сепаратизму на півострові та українсько-російського конфлікту за Крим слід шукати на зламі 1990-х, коли СРСР розпався, а його республіки у вигляді суверенних держав почали провадити власну державну політику.

Суперечкам навколо Криму та проблеми базування у Севастополі Чорноморського флоту РФ (далі – ЧФ РФ) присвячено чимало досліджень в українській та російській історіографії. У вітчизняному історичному дискурсі питання статусу Криму та кримського сепаратизму зазвичай тісно переплетене з проблемою ЧФ РФ і неодноразово розглядалося у роботах українських дослідників С. Кульчицького та Б. Парахонського [21], С. Віднянського [6], В. Чумака [41], Г. Перепелиці [30], А. Мальгіна [22], В. Сергійчука [35], російських – К. Затуліна, С. Косова [20], зарубіжних з українським корінням – Р. Сольчаника [44] і Т. Кузьо [43].

Переконані, що останні події на півострові Крим та стосунки між обома державами лише посилять інтерес дослідників до витоків проблеми Криму у відносинах України та Росії, а розуміння усіх причин проблеми дозволить врахувати помилки у виробленні подальшої стратегії щодо Кримського півострова.

Ця стаття має на меті показати основні візії, які існували серед російського політикуму на питання приналежності та статусу Криму у першій половині 1990-х рр.

Поява на геополітичній арені Європи та світу нової незалежної України з територією 603,7 тис. км² стала, за висловом З. Бжезинського, однією із найважливіших подій у історії ХХ ст. [3, с.70]. Відновлення незалежності України було досить неоднозначно прийняте у російському політикумі: від схвалення, до відвертих погроз перегляду в односторонньому порядку державних кордонів [12].

Керівництво офіційної правонаступниці СРСР – Російської Федерації попри високу нестабільність всередині країни, прагнуло будь-яким способом зберегти вплив на колишні союзні республіки [21, с.185]. Серед союзних центрів, Київ для Москви посідав одне із пріоритетних місць. Вихід України із СРСР викликав хвилю невдоволення серед російського політикуму. Втім, якщо сам факт незалежності України у 1991 р. у Росії розглядали, як тимчасове непорозуміння, то вже до початку 1992 р. – українську незалежність сприймали як dokonane явище на яке не можна було не зважати.

Небажання російського політикуму випускати Україну з під свого впливу змусило його вдаватися до пошуку елементів політичного та економічного шантажу. Питання приналежності Криму та Чорноморського флоту у цьому випадку було одним із найзручніших. Проживання на півострові великої кількості корінних росіян (станом на 1989 рік кількість етнічних росіян у Криму сягала 67,5 % [4]) створювало сприятливе підґрунтя для ведення проросійської пропаганди. З іншого боку, наявність військово-морських баз Чорноморського флоту СРСР створювало проблему його розподілу між незалежними державами.

Зараз історичній науці відомо понад десяток версій, чим керувався перший секретар ЦК КПРС Микита Хрущов передаючи до складу України Крим. Нашу увагу привертає думка дослідника

П.Вольвача, який стверджував, що у 1954 р. на зруйновану війною Україну Кремль наклав ще одне економічне ярмо, змусивши відбудовувати Крим, який був занедбаний ще в складі РРФСР [8]. Тому для нас досить дивно чути тези низки російських державних діячів про те, що півострів Крим був включений до складу УРСР після розпорядження М. Хрущова у 1954 р., як «акт доброї волі» та солідний подарунок Україні на річницю укладення Переяславської угоди 1654 р. [35,с.34].

Ще до проведення референдуму щодо збереження СРСР 17 березня 1991 р., на рівні тоді ще Кримської області УРСР було проведено референдум про відновлення Кримської АРСР, як одного із суб'єктів союзного утворення. У самій Росії до цього факту поставилися досить спокійно. Пояснення знаходимо у словах президента Росії (1991–1999 рр.) Бориса Єльцина, які він озвучив у 1996 р. Б. Єльцин стверджував, що ЦК КПРС щоб послабити еліти союзних республік, які збиралися стати на шлях суверенізації, розробив план дій спрямований на виведення автономій з-під впливу союзних республік. «Щоб компенсувати послаблення державної машини і запобігти «розбіганню республік від Центру», планувалося замість держави з 15 союзними республіками, створити державу з 35 суб'єктів за рахунок додавання 20 нових суб'єктів Федерації (шляхом підвищення статусу автономій), але вже без права вільного виходу».[34,с.24]. Таким чином, Кримська АРСР могла стати новим суб'єктом радянської Федерації. Тоді ж, рішенням другої сесії Кримської облради був створений оргкомітет щодо вироблення та узагальнення пропозицій про статус Криму, у який мали б увійти народні депутати СРСР і УРСР [5]. Однак жодних правових законних підстав для створення автономії на той час не було. Аргументи лідера кримських комуністів Леоніда Грача, який обстоював незалежність, обмежувалися положеннями статті 5 Конституції УРСР, яка дозволяла виносити важливі питання на всенародний референдум. Зрештою, пропозицію про проведення референдуму підтримала сесія облради Криму і призначила дату проведення референдуму 20 січня 1991 р.

На основі поданих протоколів міських і районних комісій з референдуму обласна центральна комісія повідомила, що відновлення Кримської АРСР як суб'єкту СРСР. Це рішення підтримали 1 млн 438 тисяч 55 осіб або 93,26 % від тих, хто взяв участь у референдумі. На думку Володимира Сергійчука, референдум у Криму 20 січня 1991 р. став складовою ланкою в системі заходів руйнації цілісності території УРСР. Він зазначає, що ще «на засіданні секретаріату ЦК КПУ 22 жовтня 1990 р. під головуванням Г. Харченка запропоновано «комуністам-керівникам» ВР УРСР внести на розгляд парламентаріїв питання про державний статус Криму, а в Кримському обкому партії виступили з ініціативою прийняття Декларації про статус Криму» [35,с.28].

У російсько-українських відносинах суперечки навколо Криму виникли під час домовленості між Борисом Єльциним і Леонідом Кравчуком 19 листопада 1990 р., де вони домовлялись «визнати та поважати територіальну цілісність РРФСР і УРСР». [9,с.8]. Особливу увагу у договорі звертали на статус Криму та Севастополя. Очільник МЗС Росії А. Козирев звернув увагу на те, що мова йде про актуальність договору в умовах існування СРСР і у випадку зміни ситуації, домовленість можуть переглянути [8]. Подальші події показали, діяльність РФ відіграла не останню роль у процесі загострення ситуації на півострові.

Події в Криму потребували вираженої, але водночас рішучої реакції з центру, а тому вже 12 лютого 1991 р. ВР України ухвалила закон про «відновлення» Кримської АРСР у складі УРСР, а обласна Рада Криму на деякий час визнавалася вищим органом державної влади на території республіки і їй був наданий статус Верховної Ради Кримської АРСР [11]. Тоді голова ВР УРСР Леонід Кравчук виступаючи в парламенті зазначив: «Я голосував за суверенну Україну, тому проголосую за суверенний Крим. Ми знаємо, що сталося в тих республіках, де парламент не слухав людей» [35]. Однак, як влучно зазначає дослідник Григорій Касьянов, «слово «відновлення» було досить дивним у даному випадку, оскільки «відновити» кримську автономію можна було лише у складі РСФСР» [13,с.98]. У цьому розрізі зазначимо, що відображення самого факту проведення кримського референдуму 1991 р. не отримало якоїсь особливої уваги з боку російських друкованих видань. Повноту зацікавленості Кримом того часу, саркастично можна проілюструвати на прикладі невеликого повідомлення, яке розмістила на своїх сторінках «Независимая газета» 14 лютого 1991 р. у рубриці «Коротко». Повідомлення інформативного характеру містило відомість лише про сам факт відновлення АРСР, без жодних оцінок [28]. Російське видання «Коммерсантъ.Власть» взагалі включило Україну до переліку територій СРСР із «більш-менш сприятливою ситуацією» [15]. Припускаємо, що події встановлення автономії в Криму менше цікавили суспільство та політикум, ніж січневі події у Вільнюсі цього ж року.

Статус Криму та Чорноморського флоту стали предметом гострих дискусій всередині російського політичного істеблішменту після юридичного оформлення розпаду СРСР. Як влучно зазначив держрадник Росії з правових питань Сергій Шахрай: «питання про СНД, Крим, і Чорноморський флот є плацдармом для політичної боротьби, насамперед всередині Росії» [25].

Одним із перших документів, які містять у собі пропозиції щодо стратегії у «питанні Криму», є лист голови комітету зовнішніх зв'язків В. Лукіна до спікера ВР РФ Р. Хасбулатова, де він рекомендує використати як перевагу процес розподілу Чорноморського флоту у вирішенні питання «кому належить Крим». За його словами, визнання недійсним юридично акту передачі Криму змусить українську владу обирати між тим, щоб погодитись на умови Росії щодо Чорноморського флоту, або ж відстоювати правочинність перебування Криму у складі України [44,с.27].

23 січня 1992 р. Верховна Рада РФ доручила МЗС, а також спеціальній парламентській комісії розглянути законність факту передачі Криму УРСР. В пояснювальній записці того ж В. Лукіна до спікера парламенту повідомлялося, що сенс такого кроку в тому, щоб продемонструвати Україні залізний кулак, зробити її більш поступливою в «питанні флоту», змусити поважати Росію як сильну державу [15]. Депутати, які підтримували президента Б. Єльцина в російському парламенті, у момент створення комісії запропонували ухвалити заяву, яка б підтвердила дотримання принципу непорушності кордонів держав СНД. Та цього не було зроблено. РФ ухвалила рішення, що повністю перекреслювало домовленості про взаємне визнання кордонів між державами. Тоді ж було винесено на обговорення проект «Про правову оцінку рішення вищих органів державної влади СРСР та РСФСР про зміну статусу Криму, ухвалених у 1954 р., та про зовнішні кордони Росії» [30, с. 553–558]. Документ пропри те, що дезавував рішення від 1954 р. був за своїм характером досить різкий у відношенні щодо України. Зважаючи на домовленості між обома країнами від 19 листопада 1991 р. Б. Єльцин не підтримав територіальних претензій парламенту. В свою чергу, віце-президент РФ О. Руцький під час перебування російської делегації 3–5 квітня 1992 року в Севастополі в ультимативному тоні заявив, що Крим повинен повернутися до складу Росії. На запитання, чи відомо йому про те, що з Криму до Росії відбувається передислокація військової техніки, він з подивом відповів: «А навіщо нам із Росії в Росію щось перевозити» [28]. О. Руцький ще у січні 1992 р. заявляв, що «історична свідомість росіян не дозволить провести механічне зміщення кордонів Росії, відмовившись від того, що становило славні сторінки російської історії. Демаркація кордонів і тільки демаркація кордонів розставить крапки над «і» та визначить Росію як державу, а не жebraка в межах СНД» [33].

29 квітня 1992 р. ВРУ прийняла закон «Про статус Автономної республіки Крим». Через тиждень, 5 травня ВР Криму прийняла акт «Про проголошення державної самостійності Республіки Крим», а вже 6 травня була прийнята Конституція Республіки Крим, яка суттєво розширювала права республіки, хоч і залишала її в складі України [19,с.235]. Рішення ВР автономії мав підтвердити кримський референдум. У Києві такі кроки назвали незаконними. 13 травня ВР України зажадала скасувати ці рішення до 20 травня 1992 р. В свою чергу РФ продемонструвала неабияку злагоженість та спробувала призначити закрите обговорення ситуації в Україні 18 травня. Однак, з'ясувалося, що в Москві немає ні керівників держави, ні керівників парламенту, тому засідання провели 21 травня [17]. Ввечері 21 травня РФ оголосила акти від 1954 р. про передачу Криму Україні недійсними з моменту прийняття і запропонувала Києву вирішувати кримське питання на тристоронніх переговорах за участю Симферополя. Не врятувала ситуацію навіть перебування 19–20 травня у Москві української делегації на чолі з прем'єром В. Фокіним. Переговори з президентом та російськими парламентаріями були безрезультатними і, окрім цього, закінчились дипломатичним скандалом [18]. Щоправда, російські депутати ухвалили офіційну заяву де запевнили, що Росія не висуває територіальних претензій до України [25]. За їх словами, передачу Криму визнали незаконною у правовому полі.

У цей же час у Росії розгорнулася інша хвиля досить провокативних заяв, що стосувалися не тільки статусу Криму, але й окремо статусу міста Севастополя, як місця базування Чорноморського флоту. Зазначимо, що вагомим аргументом, який сприяв нагнітання ситуації були результати опитування проведеного ще в 1990 р., де більшість міщан висловилися за російський статус міста.

5 січня 1992 р. Б. Єльцин підписав текст присяги на вірність Росії для дислокованих в Україні військ. Перебуваючи в Поволжі, він заявив: «Чорноморський флот був, є і буде російським. Ніхто у Росії його не відбере, в тому числі і Кравчук. Проте 28 січня 1992 р. в Новоросійську Б. Єльцин висловив іншу думку: «З Україною відбудуться переговори з військових питань, вона має право мати свій флот. Але ми проти поділу Чорноморського флоту, він повинен бути єдиним [1,с.15].

Прихильники відновлення нового Союзу зазнавши невдачі зі розігруванням «кримської карти», зосередили свої сили безпосередньо на проблемі Севастополя [2,с.382]. Як основний аргумент в севастопольському протистоянні російські політики використовували Указ Президії ВС РРФСР від 29 жовтня 1948 р. «Про виділення міста Севастополь в самостійний адміністративно-господарський центр» [7]. Дослідник з Криму А. Мальгін вважає, що, на відміну від фіктивної територіальної суперечки за Крим, боротьба між Україною й Росією за володіння Чорноморським флотом була реальною [22]. Реалізовувати цю ідею доручили нардепу з Криму Олександрову Круглову, який одночасно був депутатом Севастопольської міськради. Вже 4 вересня 1992 р. він звернувся із

запитом до Р. Хасбулатова, де просив уточнити, чи був скасований Указ від 29 жовтня 1948 р. Завідувач юридичним відділом ВР РФ у своєму листі-відповіді зазначив, що цей указ «...не був визнаний таким, що втратив силу». Це дозволило Круглову розпочати пропагандистську кампанію з залученням російських і кримських ЗМІ [42]. У Севастополі розгорнув роботу так званий «Фронт національного порятунку», який вже 22 липня 1993 р. обрав Російську народну раду Севастополя. Метою організації було стеження за виконанням у містах Криму російських законів та виведення із Севастополя українських військових підрозділів [38]. Також у Криму розгорнула свою роботу «Російська община Криму». 24 липня російські націоналісти організували в місті мітинг, в якому найактивнішу участь взяли депутати з Росії – Пудовкін, Наєнко, Югін. А депутат опозиційного до президента Єльцина парламентського блоку «Народна єдність» С. Бабурін, перебуваючи за кілька днів у Києві й працюючи у складі міжпарламентської комісії України й Росії, заявляв, що готовий визнати територіальну цілісність України лише у складі СРСР [39]. Відсутність якихось істотних заяв Б. Єльцина щодо Севастополя, можна припустити, що президент Росії намагався зберегти за собою можливість для втручання в кримські справи у майбутньому.

Після міждержавних переговорів у Москві 17 червня 1993 р. підписано «Угоду між Україною та Російською Федерацією про невідкладні заходи по формуванню ВМС України та ВМФ Росії на базі Чорноморського флоту», яка забороняла будь-які односторонні дії сторін щодо Чорноморського флоту, з метою вирішення практичних питань створювалася Міждержавна комісія [40.арк.190–192]. Однак уже 9 липня цього ж року ВР РФ проголосила Севастополь російським містом. Київ розцінив це як грубе порушення міжнародних домовленостей та як спробу втручання у внутрішні справи. Погоджуємось, з твердженням А. Мальгіна, що даний акт ВР Росії був радше методом морального тиску аніж політичного [22]. На спеціальному засіданні РБ ООН 20 липня 1993 р. було ухвалено Резолюцію, яка засуджувала дії ВР РФ. Б. Єльцин був змушений дезавіювати це рішення, на що самі парламентарі особливо не заперечували. Зустріч між президентами обох держав, яка мала місце у вересні 1993 р. в Масандрі, не принесла очікуваних результатів.

Вимоги щодо повернення Криму були непоодинокими серед російського політикуму, як державницько-консервативного, так і представників ліберальних кіл. Зокрема мер Санкт-Петербурга А. Собчак у 1992 р. заявив, що в «Україні немає жодних моральних прав на Крим. Крим ніколи не був українським» [43,с.15]. Радник президента Росії С. Станкевич заявляв, що жодних правових підстав рішення від 1954 р. немає та закликав ВР РФ урегулювати це питання [28]. Також, С. Станкевич висловив сподівання, що референдум у Криму дозволить у майбутньому включити Крим до складу Росії [28].

В 1993 р. депутат фракції Аграрної партії Росії у Держдумі В. Агафонов заявив, що Росія готова розглянути можливість підтримки референдуму щодо від'єднання Криму від України та вступу на правах повноцінного суб'єкта міжнародних відносин до СНД. З тенденційною статтею в «Российской газете» виступив політолог Г. Шахназаров, який вважав, що Севастополь як база Чорноморського флоту міг бути оголошений вільним містом, яке знаходилося б під протекцією Росії і України [23,с.141]. За його словами, російському суспільству нав'язувалася імперська точка зору в сприйнятті кримських проблем.

Загалом, ВР РФ була позбавлена реальних важелів здійснення власних рішень. Зовнішня політика, в тому числі україно-російські відносини, знаходилися в компетенції президента Росії Б. Єльцина. Його ж позиція суттєво відрізнялася від парламентської. Вона перебувала в руслі загальної стратегії російської влади періоду «перебудови» спрямованої на відмову від «імперських домагань». Президент Б. Єльцин свого часу дозволив собі різкі висловлювання, однак, його реальна політика по відношенню до сусідів була досить помірною [1]. Економічна криза та зниження рівня життя у Росії підірвало авторитет керівництва РФ. Це використала опозиція, як заявила про «зраду національних інтересів». У відповідь на це Борис Єльцин та Єгор Гайдар перехопили ініціативу та почали використовувати непритаманні до цього у своїй риторичі заклики з відродження «великої Росії».

Зростаючою популярністю патріотичних настроїв у російському суспільстві та негативним ставленням до реформ уряду Єльцина-Гайдая зумів скористатися лідер ЛДРП В. Жириновський. Найбільша політична сила у парламенті після виборів 1993 р. пропагувала відбудову «великої Росії», щоправда, її кордони В. Жириновський вбачав в межах територій ще царської Росії.[34,с.1].

Починаючи з 1994 р., «кримське питання» в Росії відійшло на задній план після початку чеченської військової кампанії. У російських противників сепаратизму в Криму були прагматичні аргументи. В інтерв'ю газеті «Правда Украины» в 1995 р. Є. Гайдар заявив, що навіть гіпотетичне приєднання Криму знищить російську економіку.

Після Чечні, в 1996 р., проблема Криму, Севастополя і флоту знову актуалізувалася для Росії, про що засвідчили заяви секретаря Ради безпеки РФ О. Лебеда 5 жовтня 1996 р. в севастопольській газеті «Флаг Родины». Різко критикував і поведінку російського політикуму у

питанні Криму директор Інституту країн СНД, політик К. Затулін [26]. Дослідник А. Мошес влучно зауважує, що чимало кримських сепаратистів вітало б втручання Москви у кримський конфлікт. Попри численні прохання про втручання, Держдума утрималася від цього, що по-суті, стало одним з найвагоміших чинників повернення Криму в правове поле України [24, с.29]. За словами експрезидентів України Л. Кравчука та Л. Кучми не останню роль у врегулюванні ситуації навколо Криму та зниженні «градусу» навколо статусу півострова відіграв Б. Єльцин. За їх словами, «тільки завдяки Б. Єльцину, який не втручався і не давав втручатися всім іншим російським», їм вдалося вирішити всі проблеми самим [13].

Питання приналежності Кримського півострова поруч із проблемою розподілу Чорноморського флоту неодноразово ставало основним на порядку денному відносин між обома державами. Гострота полеміки визначалася не стільки реальним значенням Криму для обох держав, скільки тим, що проблема Криму стала важливим фактором гострої внутрішньополітичної боротьби. В обох державах тема Криму була засобом тиску політичних сил один на одного, а також способом підняття власного престижу в очах громадськості. Останнє в свою чергу визначало те, що обговорення кримської проблеми носило хоч і надзвичайно гострий, але майже цілком риторичний характер.

Список використаних джерел

1. Адамович С. Фактор Чорноморського флоту Російської Федерації в суспільно-політичному житті України / С. Адамович // Вісник Прикарпатського університету, 2012. Вип. 22.
2. Адамович С. Соборність та регіональний розвиток у суспільно-політичному житті незалежної України / С.Адамович. – Івано-Франківськ, 2009. – 884 с.
3. Бжезинський Зб. Україна у геостратегічному контексті / З. Бжезинський. – Київ, 2006. – 102 с.
4. Бреммер Я. Етнічні проблеми Криму / Ян Бреммер. // Спостерігач, № 35–36, липень 1993 р.
5. Велігорський В. Відновлення Кримської АРСР в 1991 р. / В. Велігорський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/50798/20-Velihodskyy.pdf?sequence=1>.
6. Віднянський С. Україна і світ. Українсько-російські відносини / С. Віднянський, А. Мартинов // Україна: утвердження незалежної держави (1991–2001). – Київ, 2001. – С. 626–638.
7. Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 9.
8. Вольвач П. «Подарунок Хрущова». Як Україна відбудувала Крим / П. Вольвач // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/4d61ab91438ae/>
9. Выписка из стенограммы заседания 2-й сессии Верховного Совета РСФСР, 42 совместного заседания Совета Республики и Совета Национальностей 22 ноября 1990 г.
10. Договор между РСФСР и УССР. Россия, Крым и город русской славы Севастополь. Документы и материалы 1783–1996. – Москва 1996.
11. Закон УРСР «Про відновлення Кримської Автономної Радянської Соціалістичної Республіки» (12 лютого 1991 р.).
12. Заявление П. Воцанова 26 августа 1991 года. // Российская газета. – 27 августа 1991.
13. Кравчук и Кучма: Ельцин не вмешивался в дела Украины, и все проблемы в 90-х решились мирно // Интернет-издание LB.ua. – Режим доступу: http://lb.ua/news/2014/05/17/266763_kravchuk_kuchma_90h_eltsin.html.
14. Касьянов Г. Україна 1991–2007: нариси новітньої історії / Г.Касьянов. – Київ, 2008. – 432 с.
15. Коммерсантъ. Власть. 28 января.1992.
16. Коммерсантъ. 27 февраля 1992.
17. Коммерсантъ. Власть. 18 мая 1992.
18. Коммерсантъ. Власть. 25 мая 1992.
19. Копиленко О. Конституція Автономної Республіки Крим: Проблеми прийняття затвердження, реалізації / О. Копиленко. – Київ, 2001. – 362 с.
20. Косов С. Проблема Крыма в контексте российско-украинских отношений (1991–2010) / С. Косов // Современные научные исследования и инновации. 2012. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.snauka.ru/issues/2012/01/6282>.
21. Кульчицкий С. Новітній український державотворчий процес: т. 3 / С. Кульчицкий, Б. Парахонський. – Київ, 2004. – 327 с.
22. Мальгин А. Крымский узел: очерки политической истории Крымского полуострова 1989–1999 / А. Мальгин. – Симферополь, 2000. – 160 с.
23. Михальченко Н. Беловежье. Л.Кравчук. Украина 1991–1995 / Н. Михальченко, В. Андрущенко. – Киев, 1996. – 512 с.
24. Мошес А. Конфликтный потенциал в российско-украинских отношениях: Взгляд из России / А. Мошес // Этнические и региональные конфликты в Евразии, 1997.
25. Независимая Газета. – 23 мая 1992.
26. Независимая Газета. – 14 мая 1996.
27. Независимая Газета. – 21 апреля 1992.
28. Независимая Газета. – 7 апреля 1992.
29. Независимая Газета. – 14 февраля 1991.
30. Перепелиця Г. Розподіл Чорноморського флоту як проблема національної безпеки України / Г. Перепелиця // Україна: утвердження незалежної держави (1991–2001). – Київ: Альтернативи, 2001. – С. 553–558.
31. Постановление Верховного Совета Российской Федерации О правовой оценке решений высших органов государственной власти РСФСР по изменению статуса Крыма, принятых в 1954 году 21 мая 1992 года №2809–1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/publication/dokumenty-parlamentiv-ukraini-ta-rosii-1990-kh-rokiv-shchodo-statusu-krimu-ta-mista-seva>.
32. Правда Жириновского. – 1993. – №1.
33. Правда. – 30 января 1992.
34. Пятьдесят семь вопросов избирателям Президенту России. Москва, 1996.
35. Сергійчук В. Український Крим / В. Сергійчук – Київ: Українська Видавнича Спілка, 2001. – 304 с.
36. Сільські вісті. – 14 лютого 1991.
37. Указ Президиума ВС РСФСР от 29 октября 1948/ [Електонний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr6317.htm>.
38. Україна молода. – 23 липня 1993. – №49.
39. Україна молода. – 30 липня 1993 р. – № 50.
40. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 5233, оп.1, спр.179, арк. 190–192.
41. Чумак В. Україна і Крим: спільність історичної долі / В. Чумак. – Київ: ВПЦ АМУ, 2013. – 180 с.
42. Як ділився Чорноморський флот «по-братерськи» Аналітичний

центр «Борисфен Інтел». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/projects/kak-delilsja-+chernomorskij-flot-po-bratski>. 43. Kuzio T. Russia-Crimea-Ukraine. Triangle of conflict / T. Kuzio. – London, 1994. – 258 p. 44. Solchanyk R. Ukrainian-Russian Confrontation over the Crimea, RFE / R. Solchanyk // RL Research Report. – 21 February 1992.

Олег Костюк.

ВЗГЛЯД РОССИЙСКОГО ПОЛИТИКУМА НА СТАТУС КРЫМА В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ 1990-Х ГГ.

В статье рассматривается отношение российского политикума к принадлежности Крымского полуострова Украине. Обсуждаются вопросы, касающиеся как внутривнутриполитической дискуссии вокруг статуса Крыма среди политических сил РФ, так и влияния этого вопроса на состояние украинско-российских отношений. Делаются выводы о том, что проблема статуса Крыма и города Симферополя была одним из приоритетных направлений внешней политики РФ, а также одним из дестабилизирующих элементов не только в украинско-российских отношениях, но и в середине российского политикума первой половины 1990-х гг.

Ключевые слова: Крым, Россия, российский политикум, статус, внешняя политика.

Oleh Kostiuk

VISION FOR THE RUSSIAN POLITICAL ON STATUS OF CRIMEA IN THE FIRST HALF OF 1990-TH.

In this general paper the attitude of Russian politicians belonging to the Crimea in Ukraine is discussed. Subject matter related to both internal discussions about the status of Crimea among the political forces of the Russian Federation as well as to the impact of this issue on the state of Ukrainian-Russian relations is consider. Conclusions are drawn that the problem status of Crimea and Simferopol was one of the priorities of the foreign policy of Russia, as well as one of the destabilizing elements not only in Ukrainian-Russian relations, but also in the middle of Russian politics first half of the 1990's.

Key words: Crimea, Russia, Russian politicians, status, foreign policy.

УДК 94:321.6.013–048.78(470+571–44)(045)

Андрій Бульвінський

ІМПЕРСЬКА МОДЕЛЬ МОДЕРНІЗАЦІЇ В РОСІЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ ДИСКУРС

У статті аналізуються імперська форма державно-політичної організації та визначаються зміст, напрями і мета імперської моделі модернізації у Росії. Обґрунтовується положення про те, що системна модернізація, яка модифікує та осучаснює всі сторони соціальної дійсності держави і приводить до народження нової якості суспільства, тягне за собою крах імперії і появу національної держави. Доводиться, що без зміни суспільно-політичної моделі, яка утвердилась у сучасній Росії, успішна технологічно-економічна, а тим більше політична модернізація неможливі.

Ключові слова: Росія, імперія, модернізація, імперська модель, дискурс.

Дві тисячі кілометрів українсько-російського кордону та складний характер українсько-російських відносин останніх понад 20 років є об'єктивними чинниками, які постійно спонукають українських науковців до осмислення феномену російської державності та перспектив і можливостей її модернізації.

Вихідною гіпотезою даної роботи є думка про те, що Російська держава була і зараз є імперією за своєю внутрішньою сутністю та зовнішніми проявами. Цей підхід поділяє цілий ряд російських науковців, зокрема, С. Лур'є [1], О.Величко [2], Д.Лівен [3], М.Грачев [4], Б.Кагарлицький [5], В.Кантор [6] І.Яковенко [7] та інші.

Найважливіше з точки зору України у цьому контексті питання полягає у тому чи здатна Росія як імперська держава до суспільно-політичної модернізації і у якому розумінні можна говорити про модернізацію імперської держави. Модель відповіді на це питання ми спробуємо подати у цій роботі.

Ця проблема також проробляється рядом російських дослідників. зокрема, С.Каспе [8], С.Гавровим [9], Е.Паїним [10] та іншими.